

GIBRALTÁRI DILEMMA A BREXIT UTÁN

Szabó Máté Csaba

Gibraltár mint Brit Tengerentúli Terület jelentősége és lehetséges jövője a brit-spanyol államközi viszonyokban¹

Gibraltár története a kezdetektől

Gibraltár az egyetlen európai kontinensen fekvő tengeren túli területe az Egyesült Királyságnak. Az Ibériai-félsziget déli részén, a kontinentst Afrikától elválasztó Gibraltári-szoros északi részén fekszik, mintegy 6 és fél négyzetkilométeren.² Az 5 kilométer hosszan észak-dél irányban fekvő félszigetnek, melynek szélessége nem haladja meg az 1 km-t, jelentős részét a Szikla (*The Rock*) képezi. A legmagasabb pontján 426 méter magas mészkőszikla már az ókorban is ismert tájékozódási pont volt, mint Héraklész oszlopa. Mai nevét a kontinensre 711-ben betörő tangeri berber hadúrrol, Tarik-ibn-Ziyadról kapta, aki nyomán *Jebal Tarik* – vagyis Tarik Hegye/Sziklája néven kezdték hívni a területet, miután megkezdődött az Ibériai-félsziget muszlim inváziója.³ A terü-

¹ A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

² Probáld Ferenc (szerk.): Európa regionális földrajza, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2000, 338

³ Gibraltár történetéről: <http://www.gibraltar.gov.gi/history> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

let ezt követően egészen a reconquista végéig, 1462-ig már kézben volt. Jelentősége fekvéséből következik: a magas szikláról tökéletesen ellenőrizni lehet a Földközi-tenger kijáratát az Atlanti-óceánra.

A terület angol ellenőrzés alá kerülésének megértéséhez az angol gyarmatbirodalom kialakulásáig kell visszatekintnünk. Az első kormányzat, mely a gyarmatszerzést állami prioritásként kezelte, érdekes módon az Angol Köztársaság volt – már Oliver Cromwell is tervezte Gibraltár megszerzését, noha erre végül nem került sor.⁴ A XVII. századra a kialakulóban lévő angol világbirodalom számára kulcskérdéssé vált a Földközi-tenger nyugati medencéje feletti ellenőrzés biztosítása. Így, amikor a század utolsó éveiben egyre nyilvánvalóbb lett, hogy a spanyol II. Károly fiú utód nélkül fog meghalni, az angol politikusok lázasan keresni kezdték annak módját, hogy egyfelől akadályozzák a Bourbon-dinasztia spanyol- és francia ágának egyesítését és a kontinentális hegemonia megszerzését, másfelől, hogy megfelelő pozíciókat szerezzenek a konfliktus során a Mediterráneumban.⁵

A spanyol örökösödési háború (1702-1713) során az angol-holland egyesített haderők Lisszabonból kiindulva 1704. július-augusztus fordulóján ostrom alá vették a gyér védelemmel ellátott erődöt, mire a város lakói és az itteni helyőrség a szabad elvonulásért cserébe átadta a területet az ostromlóknak.⁶ Bár a városlakóknak a protestáns seregek azt ígérték, hogy továbbra is biztonságban lesznek, és élvezhetik javaikat, mint korábban, a büszke (vagy elövigyázatos) spanyol katolikus városlakók kb. 5000 tagja magukhoz véve örökségük néhány ereklyéjét, mint a gibraltári zászlót, egyházi kincseket és a városi és egyházi levéltár jelentősebb dokumentumait, inkább elhagyta a Gibraltárt, és a tőle mintegy 10 km-re megalapította San Roque városát.⁷

⁴ Szántó György Tibor: Adalékok a Brit Gyarmatbirodalom előtörténetéhez In.: Poór János (szerk.): A kora újkor története, Budapest, Osiris, 2009, 427.

⁵ Kalmár János: A spanyol örökösödési háború (1701-1714) In.: Poór János (szerk.): A kora újkor története, Budapest, Osiris, 2009, 71.

⁶ The Terms of Surrender, 3rd August 1704, <http://www.gibnet.com/library/1704.htm> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁷ <http://www.sanroque.es/tourism/routes/cultural-tourism/history> - - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

A háborút lezáró Utrechti békeszerződés X. pontjában Spanyolország lemondott Gibraltárról, mely a korban nem volt több egy hadikikötőnél és erődnél, illetve az ezek kiszolgálására létrejött apró városkánál.⁸ A szerződés hátránya, melyet az angolok ki is használtak, hogy az nem konkretizálja Gibraltár területét, csak a városról, erődről, és a kikötőről beszél, és abban szó sem esik a félsziget többi részéről, a felségvizekről (sem a XX. századra fontossá vált légtérről).⁹ Ettől kezdve az angol hatóságok tudatosan törekedtek arra, hogy az elfoglalt területet egyre tovább növeljék a félszigeten befelé, további erődítések, majd erődrendszer építésével, mivel ágyúk hatótávolságáig ez a korabeli szokásjog szerint módjukban állt. Erre válaszul a spanyol oldalon is nagyszabású építkezések kezdődtek, melynek a végeredménye egy egymással szemben álló erődrendszer lett, közöttük egy semleges zónával.¹⁰ Bár spanyol részről több kísérlet is történt a Szikla visszavételére (1727, 1779)¹¹, ezek katonailag mind sikertelenek voltak, sőt az erődrendszer további fejlesztését eredményezték, továbbá a diplomáciai egyezményekben is újra és újra megerősítették Gibraltár brit fennhatóságát.¹²

A napóleoni háborúk idején jelentős népességbeli és gazdasági fejlődés zajlott le, hiszen ez volt az egyetlen nyitott európai kikötő, mely a

⁸ Hendry, Ian – Dickson, Susan: *British Overseas Territories Law*, Oxford, Hart Publishing, 2011., 321

^A X. fejezet elérhető: <http://www.gibnet.com/library/utrecht.htm> (angol) - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁹ *The Catholic King does hereby, for himself, his heirs and successors, yield to the Crown of Great Britain the full and entire propriety of the town and castle of Gibraltar, together with the port, fortifications, and forts thereunto belonging; and he gives up the said propriety to be held and enjoyed absolutely with all manner of right for ever, without any exception or impediment whatsoever.*

¹⁰ Zoltán Márta: Egy különös terület – Gibraltár In.: Új Honvédségi Szemle, LX. évf. 11. szám 2006. november 107

¹¹ Kontler László: Forradalom a parlament ellen... Az Egyesült Államok megszületése In: Poór János (szerk.): *A kora újkor története*, Budapest, Osiris, 2009, 153

¹² Clive Finlayson, Darren Fa, Adam Hook: *The Fortifications of Gibraltar 1068-1945*, Osprey Publishing, 2006, 31

kontinensen feküdt.¹³ Spanyolország a XIX. század elején végérvényesen elveszítette latin-amerikai gyarmatai jelentős részét, mellyel párhuzamosan állandósult az országban a belső feszültség; puccsok, forradalmak, polgárháborúk gyengítették az országot, mely a század folyamán az angol-francia vetélkedés színterévé vált, így esélye sem volt arra, hogy eredményesen fellépjen a virágkorát élő brit világbirodalommal szemben.¹⁴ Megjegyzendő azonban, hogy a Spanyol Királyságnak is megvan a maga „Gibraltárja”, érdekes módon éppen az említett szorossal szemközt, a marokkói területen fekszik Ceuta városa. E területet a portugálok foglalták el még 1415-ben, majd II. Fülöp spanyol uralkodó portugál trónra kerülésével került az ibér unió fennhatósága alá, és maradt spanyol birtok annak felbomlása után is.¹⁵ Ez az afrikai terület, mely éppen úgy enklávé, mint Gibraltár, lesz egyfelől a záloga a szoros védelmének spanyol oldalról, másfelől maga a város is fontos kereskedelmi központ, mivel itt kerül tengerre a Szahara felől érkező áruk tömege. E terület lesz a XIX. századi Spanyol Afrika központja is 1847-től.¹⁶

Az angol parlament 1830-ban már elismerte Gibraltárt, nemcsak mint katonai, hanem mint nagyszámú civil lakossággal bíró, önálló jogokkal rendelkező területet, amikor jelentőségéből adódóan koronagyarmati státuszt adott a területnek, az itt lakóknak pedig állampolgárságot.¹⁷ Ennek ellenére igen sokáig vita tárgya volt, hogy Gibraltár elsősorban erőd és haditengerészeti támaszpont, melynek „mellesleg” lakossága is van; avagy egy valódi koronagyarmat, polgári igazgatással, és jelentős támaszpont is egyben. Hogy ez a vita nem könnyen dőlt el, azt jelzi a tény, hogy csak 1889-re bírták rá a kormányzót olyan rendelet kiadására, mely leszögezi, hogy csak az tekinthető gibraltárinak,

¹³ Kovács Barnabás: Gibraltár: az önrendelkezési jog újabb erőpróbája In: *Külügyi Szemle*, 2009/01 170

¹⁴ Ormos Mária-Majoros István: *Európa a nemzetközi küzdötteren*, Osiris Kiadó, 2003, 78

¹⁵ Rákóczi István: *A Portugál Tengerentúli Birodalom megszületése* In: Poór János (szerk.): *A kora újkor története*, Osiris 2009, 380

¹⁶ Szilágyi Ágnes Judit: *A Spanyol Gyarmatbirodalom*: In: Poór János (szerk.): *A kora újkor története*, Budapest, Osiris 2009, 389

¹⁷ Aldrich, Robert - Connell, John: *The Last Colonies*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998. 213

aki a területen született, mindenki másnak letelepedési engedélyért kell folyamodnia.¹⁸ Ezt a momentumot tekintik a modern *gibraltári nemzet* elismerésének első jogszabályi bizonyítékának, kialakulása egyik kezdő momentumának.¹⁹ A félsziget fontossága a szuezi csatorna 1869-es átadását követően jelentősen megnövekedett, de a csatorna 1882-es brit védnökség alá helyezése nyomán Gibraltár már nemcsak a Földközi-tenger bejáratát ellenőrizte, de az Indiába, Kelet-Afrikába és a Távols-Keletre vezető kereskedelmi-hadi útvonal fontos állomása lett.²⁰

Gibraltár helyzete a XX. században

A XX. században tovább folytatódott a brit „expansionizmus” a semleges terület irányába, melyet nem állíthatott meg a gyenge spanyol diplomácia semmilyen lépése sem.²¹ Bár az első világháború alatt fekvése folytán az antant erők be kívánták léptetni a szövetségi rendszerbe Spanyolországot is, az általa támasztott feltételek miatt – melyek között első helyen szerepelt Gibraltár spanyol szuverenitás alá helyezése – ez megghiúsult.²² 1921-ben létrehozták a városi tanácsot és megtartották az első választásokat a területen, és 1922-ben egy konzultatív jogkörrel rendelkező végrehajtó tanácsot hoztak létre a Kormányzói Hivatal mellett.²³ Ezekből látható, hogy a helyi önkormányzatiság fejlődése kissé megkésett volt a többi koronagyarmathoz képest.

¹⁸ Kovács Barnabás: i.m., 2009, 173

¹⁹ Gibraltár politikai fejlődéséről: <http://www.liberal.gi/polhistory.php> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

²⁰ Ormos -Majoros: i.m., 2003, 168.

²¹ Zoltán Márta: i.m., 2006, 108.

²² Németh István (Szerk.): 20. századi egyetemes történet I. Osiris, 2005, 181.

²³ Gibraltár politikai fejlődéséről <http://www.liberal.gi/polhistory.php> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

A spanyol polgárháború Gibraltár területét nem érintette, de a több mint tízezer menekült jelentős zsúfoltságot okozott a területen.²⁴ Franco tábornok hatalomra kerülésével viszont egy új, agresszív politikai stílus jelent meg a félszigeten, melyet a brit diplomácia komoly aggodalmakkal figyelt. A tábornok egyértelműen katonai megoldásban gondolkodott, még a világháború előtt utasítást adott a Gibraltár visszahódítására irányuló hadművelet kidolgozására. 1940-re meg is született a nevezetes „C Hadművelet”, mely tüzérségi, légi és haditengerészei akcióval oldotta volna meg a feladatot.²⁵ Ezzel párhuzamosan a német hadvezetés is kitüntetett figyelmet tulajdonított Gibraltárnak, és Hitler utasítására megkezdődött a Félix hadművelet tervezése, melynek stratégiai célja az Ibériai-félsziget bevonása a háborúba, melyhez Gibraltár elfoglalása csak az első lépés lett volna, a későbbiekben számolt Portugália megszállásával és észak-afrikai hadműveletekkel is.²⁶ A spanyol fél azonban presztízskérdésként kezelte az ügyet, és nem kért a német katonai segítségből, Gibraltárt saját erőből kívánták elfoglalni.²⁷

Az Egyesült Királyság érzékelve a veszélyt, megerősítette az erődítményeket, jelentősen megnövelte a Szikla légvédelmét és 30.000-re növelte az itt állomásozó katonaság létszámát.²⁸ A helyi civil lakosságot Angliába, Jamaicába és Madeira szigetére evakuálták.²⁹ Ekkor fektették le a repülőter alapjait is, a Szikla belsejéből kibányászott kőtörmelékkel töltötték fel a gibraltári öblöt, hogy megfelelően hosszú kifutópályát létesíthessenek.³⁰

Mivel 1940 második felére Németország szövetségesei a mediterrán térségben folyamatos vereségeket szenvedtek, így Hitlernek elő-

²⁴ Gareth Stockey: Gibraltar: A Dagger in the Spine of Spain?, Eastbourne: Sussex Academic Press. 2009, 93

²⁵ Zoltán Márta: i.m., 2006, 109-110.

²⁶ Garcia, Joe: Operation Felix - Hitler's plan to capture Gibraltar, Mediterranean Sun Publishing, Gibraltar, 1985. 12

²⁷ Harsányi Iván - Ormos Mária: Mussolini – Franco, Budepest. Pannonica, 2001, 266.

²⁸ Clive Finlayson, Darren Fa, Adam Hook: The Fortifications of Gibraltar 1068-1945, Osprey Publishing, 2006 48.

²⁹ Garcia, Joe:i.m., 1985, 25

³⁰ Gareth Stockey: i.m., 2009, 97

ször a Földközi-tenger keleti medencéjével kellett foglalkoznia, majd 1941-től már inkább a keleti front hadműveletei kötötték le, így a Félix hadműveletet elhalasztotta, és később sem került sor annak megvalósítására. A világháború alatt spanyol részről végül egyetlen jelentősebb katonai műveletre került csak sor: 1942-ben a két határ között húzódó semleges terület fennmaradó részét katonailag megszállta.³¹ A második világháború után, bár Franco megtarthatta pozícióját, rendszere elszigetelődött, melyet csak az ötvenes években sikerült oldani, az 1955-ös ENSZ-hez történő csatlakozással.³²

A gibraltári önrendelkezés kérdései

A hatvanas évektől, mikor megindul dekolonizáció, Gibraltár ügye már nem csak egy marginális angol-spanyol ügyként jelenik meg, hanem nemzetközi kérdéssé is válik. Az ENSZ-ben 1963-ban foglalkoztak először konkrétan e területtel, ám ekkor már jelentkezett az igény, hogy a kérdés megoldásába ne csak az angol és a spanyol felet vonják be, de a gibraltári nép véleményét is hallgassák meg.³³ E mögött nyilvánvalóan az a motiváció húzódott, hogy az itt lakóknak sokkal vonzóbb volt az angol állampolgárságot és szabadságjogokat élvezni, mint egy periférikus, félfasiszta állam szuverenitása alá tartozni.³⁴ A spanyol fél viszont folyamatosan követelte a terület mihamarabbi átadását.

A területre vonatkozó spanyol álláspont alapját és lényegét tekintve nem változott évtizedek alatt: Gibraltár gyarmati státuszú terület, ami ellenkezik az ENSZ Alapokmányával és határozataival, de a terület dekolonizációját a területi integritás és a nemzeti egység elve alapján kell végrehajtani, és nem pedig az ott lakók önrendelkezési joga alapján.

³¹ Zoltán Márta: i.m., 2006, 115.

³² Cortázar, García de - Vesga, González: Spanyolország története, Osiris, 2005, 423.

³³ Kovács Barnabás: i.m., 2009, 167.

³⁴ Gibraltár politikai fejlődéséről <http://www.gibraltar.gov.gi/political-development> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

Az Utrechti béke szövegéből következik, hogy a terület feletti szuverenitást az *Nagy-Britannia, mint állam* birtokolja, nem pedig a területen élő *nép*. Az ott lakókat azért sem illeti meg az önrendelkezés, mivel ők nem a terület eredeti lakóinak leszármazottai, hanem a később betelepülteké. Az önrendelkezési jog valójában a La Rocába űzött spanyolok leszármazottait illetné.³⁵ Továbbá, szintén az Utrechti béke szövege szerint, ha az Egyesült Királyság le kívánna mondani a terület feletti ellenőrzési jogról (bármilyen módon elidegenítené), akkor Spanyolország-nak mindenki mást megelőző joga van arra.³⁶ A gibraltári lakosokat így tehát nem illeti meg az önrendelkezési jog, őket nem lehet nemzeti egységnek tekinteni – így az önrendelkezésre hivatkozni sem lehet esetükben. Tovább erősíti a spanyol érvelést, hogy az Utrechti béke, mely mint katonai támaszpontra tekint Gibraltárra, számos pontját és szellemét is megszüntették az évszázadok alatt az angolok, és itt nem is a zsidók és a mókók (mára meghaladott) kitiltására utalnak, hanem a szerződés azon pontjaira, melyek tiltják a kereskedelmet a területen, nem szólva a terület önkényes megnöveléséről.³⁷

Az ENSZ 1964. évi 2070. (XX.) számú határozata felhívta a feleket, hogy kétoldalú tárgyalásokon rendezzék a kérdést.³⁸ E tárgyalásokon az angol fél éppen a népek önrendelkezési jogára hivatkozva kijelentette, hogy a szuverenitás kérdésében bármiféle változtatás kizárólag a gibraltáriak akaratának megfelelően történhet.³⁹ 1966-ban őszén a spanyol kormány, hogy nyomást gyakoroljon a félsziget lakosaira, megszigorí-

³⁵ Kovács Barnabás: i.m., 2009, 170

³⁶ Utrechti béke utolsó szakasz: „*And in case it shall hereafter seem meet to the Crown of Great Britain to grant, sell or by any means to alienate therefrom the propriety of the said town of Gibraltar, it is hereby agreed and concluded that the preference of having the sale shall always be given to the Crown of Spain before any others.*” <http://www.gibnet.com/library/utrecht.htm> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

³⁷ Kovács Barnabás: i.m., 2009, 170.

³⁸ UN General Assembly: Resolution 2070 (XX.) *Question of Gibraltar* 16 December 1965 http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2070%28XX%29&Lang=E&Area=RESOLUTION - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

³⁹ Kovács Barnabás: i.m., 2009, 168.

totta a határőrizetet, ám szándékával ellentétes hatást ért el.⁴⁰ Alig egy évvel később, 1967 szeptemberében rendezett népszavazáson a gibraltári lakosság 99%-a az angol szuverenitás fenntartása mellett voksolt.⁴¹ Az ENSZ ennek ellenére 1968. 2429. (XXIII) számú határozatában felszólította Nagy-Britanniát a gyarmati rendszer megszüntetésére Gibraltáron 1969 októberéig, mivel annak fennállása ellentétes a szervezet céljaival.⁴² Válaszul a brit kormány kijelentette, hogy a dekolonizáció nem jelentheti a nép szabad véleménynyilvánításának figyelmen kívül hagyását, ezért a terület átadásától elzárkózott, ám gyors alkotmányozási folyamat megindítását kezdeményezte. E folyamat eredménye lett a brit parlament által 1969-ben elfogadott *Gibraltar Constitution Order*. Ebben részletesen szabályozzák a helyi törvényhozó szerv (*House of Assembly*) és a londoni parlament viszonyát, továbbá a Kormányzó és a helyi végrehajtó testület jogkörét.⁴³ Az alkotmány preambulumban ez olvasható: „*Her Majesty's Government will never enter into arrangements under which the people of Gibraltar would pass under the sovereignty of another state against their freely and democratically expressed wishes.*”⁴⁴ Ez a mondat lett annak a biztosítéka, hogy az egyre erősödő identitású gibraltári nép nem válik alanyává bármiféle nagyhatalmi alkunak a két kormány között.⁴⁵

A két kormány között a kapcsolatok a mélypontra jutottak. A spanyol fél nem tudta elfogadni az alkotmányt, illetve az ott lakók népként való kezelését, és további határszigorításokkal, a hajóforgalom korlátozá-

⁴⁰ Gibraltár politikai fejlődéséről: <http://www.gibraltar.gov.gi/political-development> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁴¹ Kovács Barnabás: i.m., 2009, 168.

⁴² UN General Assembly: Resolution 2429 (XXIII.) *Question of Gibraltar*, 18 December 1968

⁴³ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2429%28XXIII%29&Lang=E&Area=RESOLUTION - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁴⁴ Hendry, Ian – Dickson, Susan: i.m. 2011, 321

⁴⁵ Az 1969-es gibraltári Alkotmány: http://www.gibnet.com/texts/gib_con.pdf - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁴⁶ Aldrich, Robert - Connell, John: *The Last Colonies*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998. 213

sával és a kommunikációs hálózat ellehetetlenítésével válaszolt. Ez egyfelől igen barátságtalan diplomáciai lépés volt, ám másfelől tény, hogy ezen intézkedések életbe léptetését éppen az az Utrechti Egyezmény teszi lehetővé, melyre az angolok hivatkoznak a Gibraltár birtoklása kapcsán!⁴⁶ E korlátozások jelentős gazdasági hátrányt és a mindennapi életben számos nehézséget okoztak a gibraltári lakosságnak – megjegyzendő, azon spanyol munkásoknak is, akik a félszigeten vállaltak munkát. A két ország közötti gazdasági kapcsolatok minimumra süllyedtek. Mégis, a 16 éves határzár eredményének tekinthető, hogy a félsziget gazdasága is egyre inkább új ágazatok, mint a turizmus, hajózás és pénzügyi szolgáltatások felé fordult; továbbá a gibraltári társadalom egyfelől multikulturálisabbá vált (a vendégmunkások révén), másfelől saját nemzeti identitása is megerősödött.⁴⁷ Gibraltár különleges helyzetét jelezte, hogy az 1981-es *British Nationality Act* a függő területek közül egyedül Gibraltár polgárainak tette lehetővé a letelepedést Nagy-Britanniában.⁴⁸

1973-ban Gibraltár az Egyesült Királysággal együtt belépett az Európai Közösségekbe, ám a csatlakozási szerződés 28. szakasza számos területen mentesítette a Sziklát a közös politikák bevezetése alól.⁴⁹

Franco 1975-ös halála után megkezdődhetett a demokratikus átmenet Spanyolországban is. Az új spanyol kormányok, noha ismét tárgyalóasztalhoz ültek a britekkel, a terület visszaszerzéséről nem tettek le. Az 1980-as Lisszaboni Egyezményben tulajdonképpen mindkét fél fenntartotta álláspontját, noha leszögezték: a jó viszonyra és az állandó kapcsolattartásra törekednek.⁵⁰ A szuverenitás visszaállítása, mint cél megjelent Spanyolország NATO csatlakozásakor is 1982-ben.⁵¹ 16 évnyi zárlat után 1983-ban részlegesen előbb csak a gyalogosoknak,

⁴⁶ Zoltán Márta: i.m., 2006. 115

⁴⁷ Kovács Barnabás: i.m., 2009, 168

⁴⁸ British Nationality Act Section 5: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/61> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁴⁹ Az Egyesült Királyság csatlakozási szerződése: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1972/68/contents> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁵⁰ Az 1980-as Lisszaboni Egyezmény: <http://www.gibnet.com/library/lisbon.htm> (spanyol) - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁵¹ Zoltán Márta: i.m., 2006, 116

majd 1985-ben teljesen megnyílt a gibraltári-spanyol határ.⁵² 1984-ben a két állam Brüsszelben egy olyan egyezményt írt alá, mely kölcsönös jogokat garantált a spanyol állampolgároknak Gibraltáron és a gibraltáriaknak Spanyolországban, csökkentette a határra vonatkozó korlátozó előírásokat, valamint meghirdette a folyamatos kétoldalú párbeszédet a két állam között.⁵³ A brüsszeli folyamat nevű tárgyalássorozat egyes részterületeken jelentős eredményeket hozott, de a szuverenitás kérdésében nem történt előrelépés.

1986-ban Spanyolország is tagja lett az Európai Közösségeknek, melyből fakadóan Gibraltár kérdése már európai „belügy lett”, ugyanakkor a közösségi szakpolitikák közös alakítása és szabályozása nyomán más területeken is mélyebb és intenzívebb lett az együttműködés a két állam között. A hagyományosan magas munkanélküliséggel küzdő Andalúziából egyre több spanyol járt át a határon, hogy munkát vállaljon Gibraltáron.

Az angol fél is egyre inkább európai kontextusban kezdte kezelni Gibraltár kérdését, és oly módon kívánta megoldani, mely a spanyoloknak is megfelel. Ezt a gibraltáriak egyre inkább úgy értékelik, hogy az anyaország cserbenhagyja őket, másfelől a brit kompromisszumkészség felismerése tovább erősítette az önálló gibraltári identitást.⁵⁴ A gibraltári lakosok nemzetté válása bizonyos fokig befejezettnek tekinthető: van önálló nyelvük (*yanto* – angol-spanyol keveréknyelv), nemzeti jelképeik (zászló, himnusz, nemzeti nap), és már nem másokhoz képest definiálják magukat, hanem céljaik és igényeik mentén.⁵⁵ A gibraltári nacionalizmus legfőbb céljai, magának a gibraltári *nemzetnek* (mely különbözik a világ minden más nemzetétől) az elismerésén túl, a korlátozásoktól mentes önrendelkezés, és a békés, egyenrangú együttműködés a szomszédos és más államokkal.⁵⁶ E célok más-más hangsúlyokkal, de mind-

⁵² Egedy Gergely: i.m., 1998, 445

⁵³ The Brussels Agreement <http://www.gibnet.com/texts/brussels.htm> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁵⁴ Aldrich, - Connell: i.m., 1998, 218

⁵⁵ Kovács Barnabás: i.m., 2009, 178

⁵⁶ Kovács Barnabás: i.m., 2009, 176

három gibraltári nagy párt (*Gibraltar Social Democrats- GSD, Gibraltar Socialist Labour Party - GSLP, Gibraltar Liberal Party - GLP*) programjában megtalálhatóak.

A gibraltári identitás kialakulásának fontos momentumja volt a nyolcvanas évektől a folyamatos kiábrándulás és eltávolodás az Egyesült Királyságtól. A gibraltáriakban kialakult egy olyan érzés, hogy az anyaország számára már korántsem olyan fontos e terület, mint korábban, arról hajlandó lenne lemondani, és nem veszi figyelembe érdekeiket.⁵⁷ Ez különösen tetten érhető volt 2000-ben, mikor a brit haditengerészet HMS Tireless atom-tengeralattjárójának reaktorhűtőjében súlyos szivárgást észleltek, és Gibraltárra vezényelték javításra. Az a tény, hogy egy „szivárgó reaktorú” atom-tengeralattjárót a félszigetre vezényelnek, hatalmas felzúdulást és brit ellenes megmozdulásokat váltott ki a félszigeten, és a helyi kormányzat is protestált a brit hadügyminisztériumnál.⁵⁸ Ráadásul külföldön nemcsak a környék nukleáris biztonságáért aggódó spanyol kormány is tiltakozott a döntés ellen, de a kérdés még az Európai Parlamentben is előkerült.⁵⁹ A baleset eredménye az együtt felvonuló gibraltári és spanyol tüntetők néhány éve még elképzelhetetlen látványa lett.⁶⁰ A hadihajó minden tiltakozás ellenére majdnem egy évig, 2001 tavaszáig Gibraltáron maradt.⁶¹

Az elmúlt évek folyamatai közül tehát a leglényegesebb az, hogy a gibraltári nép – mely valójában már sokkal inkább egy kitűzött politikai céljait követő nemzet – esetenként hajlandó a britekkel is konf-

⁵⁷ Kovács Barnabás: i.m., 2009, 177

⁵⁸ Statement by the Government of Gibraltar relating to the Ministry of Defence's proposal to carry out repairs to HMS Tireless in Gibraltar. http://www.gibraltar.gov.gi/latest_news/press_releases/2000/106-2000.htm - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁵⁹ European Parliament resolution on the submarine HMS Tireless <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B5-2000-0893&language=EN> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁶⁰ Peter Gold: Gibraltar: British or Spanish? Routledge Advances in European Politics, 2005, 230

⁶¹ BBC: Nuclear sub leaves Gibraltar <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1317133.stm> és The Guardian: Gibraltar locals glad to see the back of British nuclear sub <http://www.guardian.co.uk/uk/2001/may/08/gibraltar.world> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

rontálódni az önrendelkezés érvényesítése érdekében. 2002-re a két évtizedes Brüsszeli folyamat részeként titkos brit-spanyol tárgyalások nyomán körvonalazódni látszott egy olyan megoldás, melyben a két fél közösen gyakorolja a szuverenitást Gibraltár felett. Ám Jack Straw angol külügyminiszter londoni bejelentését hatalmas felháborodás és egyhangú elutasítás követte a félszigeten, mivel a gibraltáriak úgy érezték, a nagyhatalmak az ő fejük felett kívánják rendezni a róluk szóló kérdést.⁶² Ennek következménye, hogy a kérdéstről szóló, 2002. november 7-én tartott népszavazáson a résztvevők 98%-a elutasította a megosztott szuverenitást.⁶³ Mindez némi csalódást eredményezett brit kormánykörökben, akik a Spanyolországgal való együttműködésben érdekeltek, ám a brit felet is köti a gibraltári alkotmány korábban idézett preambuluma, mely a terület státuszának megváltoztatását csak az ott lakók beleegyezésével teszi lehetővé.

A 2002-es népszavazás nyomán mindenki számára egyértelművé vált, hogy Gibraltár jövőjének alakításában már három szereplője vesz részt: a két állam kormánya és a gibraltári kormány. Ezt a tényt elfogadva született meg 2006-ban a Cordobai megállapodás, melyben a három fél számos, a mindennapi életet érintő apróbb kérdésben jutott megegyezésre, mint például a nyugdíjak folyósítása, vagy a távközlési hívószámok elismerése.⁶⁴ Ugyanakkor a szuverenitást érintő kérdésekben az álláspontok befagytak.

⁶² A politikai fejlődésről: <http://www.gibraltar.gov.gi/political-development> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁶³ BBC: Gibraltar referendum result in quotes: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2420945.stm> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁶⁴ A megállapodás szövege elérhető: http://www.gibnet.com/library/trip_1.htm és <http://www.exteriores.gob.es/subwebs/Embajadas/Londres/es/MenuPpal/Gibraltar/Documents/043-Acuerdos%20de%20C%C3%B3rdoba-%20COMUNICADO%20+%20ANEJOS.doc> (spanyol)

Tudósítás: BBC: Historic deal agreed on Gibraltar <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/5355942.stm> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

Gibraltár helyzete napjainkban

A sajátos helyzetéhez és a jogi környezethez Gibraltár sikerrel alkalmazkodott. Az Egyesült Királyság 1973-as csatlakozása az Európai Közösségekhez (és a Közös Piachoz) közel egybeesett a francoista Spanyolország határzárlatával, ám e körülmények arra sarkallták a területet, hogy diverzifikálja gazdaságát, mely hagyományosan a brit flotta kiszolgálására épült. E folyamatot tovább erősítette, hogy a brit flotta jelentős leépítéssel csökkentette Gibraltáron a nyolcvanas években. Így Gibraltár elsősorban olyan gazdasági tevékenységeket keresett, amelyek nem igényeltek nagy területet, ám egyfelől nagy hozzáadott értéket termelnek, másfelől könnyen tudnak alkalmazkodni az esetleg változó nemzetközi körülményekhez. Gibraltár mára az egyik legsikeresebb és legdiverzifikáltabb gazdaságot tudhatja sajátjának a Brit Tengeren Túli Területek között.⁶⁵

A gazdaságnak négy kiemelkedő ágazata van. A pénzügyi szektor, mely minden ellenkező hírral szemben megfelel az uniós normáknak és standardoknak, a 2010-es adatok szerint a GDP 22%-át fedezi. A forgalmiadó-mentes kereskedelem illetve turizmus, mely 25%-ot ad a GDP-hez, utóbbiból kiemelkedik a luxushajó turizmus, mely több mint 300.000 látogatót hozott az idézett évben. A korábbi haditengerészeti kikötőt privatizálták, ám szerencsés fekvésének és az infrastruktúrájának köszönhetően a tengeri szállítmányozás ágazata a GDP ötödét adja. Ehhez hasonló értékben járul hozzá a bruttó nemzeti össztermékhez az internetes online szektor, főleg annak szerencsejáték üzletága.⁶⁶ Mindennek nyomán Gibraltár az elmúlt években messze meghaladta az uniós átlagnövekedést: 2003 és 2007 között átlag évi 4,4 % 2008 és 2009 között 6% körüli GDP bővülést mértek, mely 1 főre vetítve meghaladja a 43.000 dollárt!⁶⁷

Bár a terület gazdasági fejlődése töretlennek tűnhet, politikailag a brit külügy nehéz helyzetben van, mivel tulajdonképpen beszorult a két

⁶⁵ Clegg, Peter – i.m., 2011, 26.

⁶⁶ Foreign and Commonwealth Office: The Overseas Territories – Security, Success and Sustainability, 2012, 104

⁶⁷ Clegg, Peter – i.m., 2011, 25.

fél közé. Napjainkban már nem angol-spanyol vitáról van szó, hanem sokkal inkább a spanyol és gibraltári álláspont kibékíthetlenségéről, ráadásul olyan helyzetben, ahol a gibraltári felet a külügyekért felelős Egyesült Királyságnak kell képviselnie, amely valójában a kérdés megoldásában érdekelt.⁶⁸ Így a gibraltári kérdés vélhetően a jövőben megmarad a két ország között állandó vitaforrásnak, sőt a brexiet követően minden szereplő a vita fokozódására számít.

A terület biztonsági szempontból napjainkra veszített jelentőségéből. A hidegháborúban született kétoldalú amerikai-spanyol szerződés tette lehetővé az andalúziai Rota Naval Station amerikai támaszpont létrehozását a térségben, így az ötvenes évektől az amerikai fél is lehetőséget kapott, hogy a Mediterráneum kapuját felügyelje.⁶⁹ Az 1982-es spanyol csatlakozás után Gibraltár már a NATO számára sem volt kitüntetett támaszpont.⁷⁰ Bár a falklandi konfliktusban Gibraltár mint felkészülési terület kapott szerepet, a nyolcvanas években jelentősen leépítették az itteni állományt és technikai felszerelést is, harcértéke csekéllyé vált.⁷¹ 1991-ben az utolsó Egyesült Királyságbéli katonai egység is elhagyta a Sziklát, mára elsősorban kiképzőhelyként funkcionál.⁷² A terület ezen túl, – csakúgy, mint a legtöbb Brit Tengeren Túli Terület – stratégiai elhelyezkedése folytán „ugródeszkaként” szolgál a fegyveres erők számára bizonyos konfliktusok során, mint az legutóbb Líbia esetében bekövetkezett.⁷³

⁶⁸ Kovács Barnabás: i.m., 2009, 176

⁶⁹ U.S.: Naval Station Rota: <https://www.cnmc.navy.mil/Rota/About/History/index.htm> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁷⁰ Zoltán Márta: i.m., 2006, 116

⁷¹ Zoltán Márta: i.m., 2006, 116

⁷² The British Army in Gibraltar: <http://www.army.mod.uk/operations-deployments/22730.aspx> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁷³ Ministry of Defence: Overseas Territories - The Ministry of Defence's Contribution, 2011, 7

Gibraltár és az Európai Unió

Gibraltár tagságát az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés 355 (3) szakaszának rendelkezései szabályozzák, mely szerint a „szerződések rendelkezéseit alkalmazni kell azokra az európai területekre, amelyek külkapcsolataiért valamely tagállam felel.”⁷⁴ Végső soron tehát az Egyesült Királyság felelős az uniós jog végrehajtásáért, de azok gyakorlatban az gibraltári törvényhozás jogszabályaiként jelennek meg, és a gibraltári kormány hajtja végre. Ez a munka adja helyi jogalkotási tevékenység közel 70%-át.

A terület alkotmányos berendezkedését a 2007-ben hatályba lépett alkotmánya határozza meg, mely egy új, nem gyarmati viszony mentén és teljes autonómiát biztosít a belügyekben a helyi kormányzatnak.⁷⁵ Az alkotmány szerint Gibraltárnak saját választott törvényhozása és kormánya van, mely felelős az uniós jogszabályok átültetéséért és végrehajtásáért.⁷⁶

Gibraltár helyzete különleges az Unióban. Egyfelől az Európai Unió működéséről szóló egyezmény értelmében a terület az a Brit Tengeren Túli Területek közül egyedüliként az Unió része. Másfelől viszont az 1973-as brit csatlakozási szerződés mentesíti a területet a Közös Agrár- és Halászati Politika, a Közös Vámterület és Közös Kereskedelmi Politika alól, továbbá a forgalmi adó (VAT) kivetési kötelezettség alól is.⁷⁷ Gibraltáron érvényesül a tőke-, a szolgáltatások- és a munkaerő szabad áramlásáról szóló rendelkezése az Unió Egységes Piacának – ám az

⁷⁴ Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=HU>

⁷⁵ A gibraltári alkotmány: http://www.gibraltarlaws.gov.gi/constitution/Gibraltar_Constitution_Order_2006.pdf - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁷⁶ Hendry, Ian – Dickson, Susan: i.m. 2011, 322

⁷⁷ *Article 28: Acts of the institutions of the Community relating to the products in Annex II to the EEC Treaty and the products subject, on importation into the Community, to specific rules as a result of the implementation of the common agricultural policy, as well as the acts on the harmonisation of legislation of Member States concerning turnover taxes, shall not apply to Gibraltar unless the Council, acting unanimously on a proposal from the Commission, provides otherwise.*

<http://www.eurotreaties.com/ukaccessionact.pdf> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

árúk szabad áramlására vonatkozó rendelkezése már nem. Az uniós jog (*acquis*) minden más előírása érvényben van a területen – kivéve mindazokat, melyre az Egyesült Királyság, mint állam kimaradási (*opt-out*) jogot kapott, mint például a schengeni övezetre vonatkozó uniós jogi előírások.

A gibraltári polgárok politikai jogai ugyanakkor 1999-ig korlátozottak voltak: nem vehettek részt az Európai Parlamenti választásokon. 1994-ben Denise Matthews kérvényezte a gibraltári hatóságoknál, hogy részt vehessen a soron következő Európai Parlamenti választásokon – ám kérvényét elutasították, mivel a korabeli jog ezt nem szabályozta. Az ügy az Emberi Jogok Európai Bírósága elé került, melynek döntése meghatározó lett nemcsak a választójog kérdésben, de az Egyesült Királyság jogi felelőssége szempontjából is.⁷⁸ Matthews azt állította, hogy az Európai Parlamenti választások gibraltári elmaradása megsérti az Emberi Jogok Európai Egyezménye által biztosított szabad választásokon való részvétel jogát. Így az az abszurd helyzet állt elő, hogy az Európai Parlamenti választásokon az Unió bármely, lakhelye szerinti országában részt vehetett – kivéve Gibraltáron, ahol a szabályozás hiánya ezt nem teszi lehetővé.⁷⁹

Az Emberi Jogok Európai Bírósága 1999. február 8.-án hozott ítéletében megállapította a jogsértést és az Egyesült Királyság felelősségét, és felszólította az Egyesült Királyságot, hogy szabályozza a gibraltári lakosok választójogát. Ennek eredményeképpen a soron következő 2004-es Európai Parlamenti választásokra a gibraltári lakosok is megkapták a választójogot. Mivel azonban a lakosságszám olyan alacsony, hogy nem tesz ki egy egész (Egyesült Királyságban alkalmazott) választókörzetet, ezért az itt leadott szavazatokat a délnyugat-angliai választókörzethez sorolják. Jellemző módon az ítéletet követően Spanyolország panaszt

⁷⁸ Case Summary of *Matthews v United Kingdom* (1999) 28 EHRR 361 (ECHR) <https://www.lawteacher.net/cases/matthews-v-uk.php> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁷⁹ *Matthews v United Kingdom* (Application no. 24833/94) <https://www.webcitation.org/5lWx37qMR?url=http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action%3Dhtml%26-documentId%3D696787%26portal%3Dhbk%26source%3Dexternalbydocnum-ber%26table%3DF69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

tett az Európai Bíróságon Gibraltár Európai Parlamenti választásokon való részvétele miatt, ám a panaszt elutasították.⁸⁰

Maga a brexit, illetve az azzal kapcsolatos viták sokáig nem is jelentek meg a gibraltári közéletben. Csak miután az Egyesült Királyság Parlamenti elfogadta az erről szóló törvényt (*European Union Referendum Act 2015*)⁸¹ került elfogadásra a helyi jogszabály is.⁸² Már ekkor előállt Fabian Picardo, Gibraltár főminisztere (miniszterelnöke) egy olyan javaslattal, hogy Gibraltár akkor is maradjon az EU tagja, ha az Egyesült Királyság esetleg kilépne.⁸³ Helyben még egy lobbicsoport is alakult, mely *Gibraltar Stronger in Europe* néven a bennmaradás mellett kampányolt.⁸⁴

Mariano Rajoy, spanyol miniszterelnök is hallatta hangját a kérdésben: a népszavazást megelőzően jelezte, hogy bár azt szeretné, ha az Egyesült Királyság az Unió tagja maradna; ugyanakkor ellenezte David Cameron látogatását Gibraltáron, mely a bennmaradás melletti kampány része lett volna, mivel álláspontja szerint erről kizárólag az Egyesült Királyságban lehet dönteni – nem pedig Gibraltáron.⁸⁵ A látogatás végül Jo Cox brit parlamenti képviselő meggyilkolása miatt elmaradt. José Manuel García-Margallo spanyol külügyminiszter pedig, aki korábban is számos alkalommal követelte a britek kivonulását, 2016 márciusában

⁸⁰ *Kingdom of Spain v United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*, Case C-145/04 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?isOldUri=true&uri=CELEX:62004CJ0145> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁸¹ *European Union Referendum Act 2015* <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/36/contents/enacted> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁸² *European Union (Referendum) Act 2016 (Gibraltar)* <http://www.gibraltarlaws.gov.gi/articles/2016-01o.pdf> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁸³ *Gibraltar suggests it wants to stay in EU in the event of Brexit* <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/gibraltar/11534580/Gibraltar-suggests-it-wants-to-stay-in-EU-in-the-event-of-Brexit.html> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁸⁴ 'Stronger In Europe' sets up local office – <http://www.gbc.gi/news/stronger-europe-sets-local-office-31923> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁸⁵ *Spanish PM's anger at David Cameron over Gibraltar* <http://www.bbc.com/news/uk-politics-eu-referendum-36548175> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

azt közölte: Spanyolország már Egyesült Királyságnak az EU-ból való távozása másnapján ismét benyújtja Gibraltár iránti igényét!⁸⁶

A népszavazást a szigetországgal megegyező időben 2016. június 23.-án rendezték meg, mely egyben az első helyi népszavazás is volt Gibraltáron. E népszavazáson a terület 24.117 szavazati joggal bíró polgára vehetett részt. A gibraltári választók 95.9%-a szavazott a bennmaradásra, vagyis a kérdésben azonos véleményen volt szinte minden helyi lakos, tekintet nélkül pártállásra, társadalmi rétegre vagy a generációs különbségekre.⁸⁷

Ugyanakkor – mint az közismert – az unióból való kilépésre az Egyesült Királyságban közel 1,3 millióval többen szavaztak, mint a bennmaradásra.⁸⁸ A népszavazás végeredménye hatalmas meglepetést keltett, és annak következményei alapvetően meghatározzák nemcsak a szigetország és az Unió, de az EU fejlődését is.

A szigetország választóköreinek eredményeinek vizsgálata során sokakat meglepett a Gibraltári részeredmény; így ez komoly érdeklődést váltott ki a helyi szavazók motivációi, valamint az Unió melletti elkötelezettségük oka iránt. Fabian Picardo, öt főbb indokot nevezett meg melyek szerepet játszottak a végeredmény kialakulásában – ezek ugyanakkor jól megvilágítják azokat a szempontokat is melyek a helyi szavazókat foglalkoztatják.⁸⁹

⁸⁶ Spain would raise Gibraltar 'the day after Brexit' – Margallo <http://chronicle.gi/2016/03/spain-would-raise-gibraltar-the-day-after-brexit-margallo/> és Spain would demand control of Gibraltar the 'very next day after Brexit' warns foreign minister as he sparks fresh row over The Rock - <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3480292/Spain-demand-control-Gibraltar-day-Brexit-warns-foreign-minister-sparks-fresh-row-Rock.html> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁸⁷ EU referendum results: <https://www.electoralcommission.org.uk/find-information-by-subject/elections-and-referendums/past-elections-and-referendums/eu-referendum/electorate-and-count-information> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁸⁸ EU referendum results: <https://www.electoralcommission.org.uk/find-information-by-subject/elections-and-referendums/past-elections-and-referendums/eu-referendum/electorate-and-count-information> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁸⁹ Supplementary written evidence – Government of Gibraltar (GLT0001) <http://data.parliament.uk/writtenevidence/committeeevidence.svc/evidencedocument/european-union-committee/brexit-gibraltar/written/45032.html> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

Először is a kérdésben kialakult, precedens nélküli politikai egység, amely mögé felsorakozott minden helyi párt, képviselő, munkaadói- és munkavállalói szervezet. A második, azóta be is igazolódott indoklás szerint a gibraltáriak úgy látták, hogy Spanyolország a brexitet saját szuverenitási igényének képviselőjére fogja felhasználni, vagyis a népszavazást egyben a brit szuverenitás melletti kiállásként tekintették. Ezzel kapcsolatban fontos látni, hogy az Unió iránti elkötelezettséget növelte az a tapasztalat is, hogy sok esetben éppen az uniós intézmények voltak azok, melyek az alapszerződéseken keresztül és az uniós jog által garantálták a brit szuverenitás kikezdetlenségét. Így módon éppen az Európai Unióban látják a helyiek a legfontosabb szövetségesüket a meg-megújuló spanyol diplomáciai offenzívák elleni harcban. A negyedik szempont, mely hatást gyakorolt a választók döntésére az a tény volt, hogy a helyi lakosság felmenői Európa számos országából érkeztek, sajátos befogadó kultúrát alkotva – így Gibraltár kulturálisan erősebben kötődik a kontinenshez, mint a Brit szigetek lakossága. Ahogy a helyiek megfogalmazzák: Európa nagyon is része történelmüknek, kultúrájuknak és kollektív DNS-üknek. Végül szólni kell az Európai Unió által biztosított forrásokról is, melyek összege a 60 millió fontot is meghaladta az elmúl másfél évtizedben.⁹⁰

A népszavazás eredménye nyomán az Egyesült Királyság kormánya 2017 márciusában megindította a kilépési tárgyalásokat. 2017 februárjában, az Egyesült Királyság kormánya által kiadott brexittel foglalkozó tervdokumentumban mindössze egy rövid említés történt a Gibraltárral kapcsolatban. A dokumentum elismeri Gibraltár (továbbá a Koronafüggőségek és a többi Tengeren Túli Terület) sajátos igényeit és prioritásait az EU-val kapcsolatban, melyeket az Egyesült Királyság kor-

⁹⁰ Supplementary written evidence – Government of Gibraltar (GLT0001) <http://data.parliament.uk/writtenevidence/committeeevidence.svc/evidencedocument/european-union-committee/brexit-gibraltar/written/45032.html> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

mánya a brexit tárgyalásokon szándéka szerint képviselni fog.⁹¹ Vagyis a jelenleg is formálódó kilépési tárgyalások során az Egyesült Királyság kormányának a szigetország szempontjain túl, a gibraltári érdekeket is szem előtt kell tartania és képviselnie kell az Európai Bizottsággal szemben – olyan érdekeket is, melyek esetenként ütköznek egymással.

A brexit lehetséges hatásai és következményei Gibraltáron

Az Egyesült Királyság kilépése az Unióból számos kérdést vet fel Gibraltárral kapcsolatban. Bár e tárgyalások a tanulmány írása időszakában (2017) még zajlanak, az már jól látható, hogy a brexit hatása két, egymással összefüggő terület mentén fog megjelenni: a politikában és a gazdaságban. A londoni parlament felsőházának Európai Uniós Bizottsága 2017 tavaszán összegezte a várható hatásokat. A továbbiakban e jelentés alapján azon a részterületek, vitás kérdések és azokhoz kapcsolódó szempontok kerülnek ismertetésre, ahol a brexit következtében lépkényszerbe került gibraltári- és azon keresztül az Egyesült Királyság Kormányzata.⁹² Vagyis hogy mit is jelenthet a brexit Gibraltár számára...

A politikai kérdések központjában a több száz éves múltra tekintő szuverenitás-vita áll, mely a mindennapi életben a két terület között húzódó határvonal és az ott érvényesülő jog kapcsán jelenik meg leglátványosabban. A kérdést csak nehezíti, hogy – mint az már korábban említésre került – az Utrechti szerződés nem rögzíti pontosan Gibraltár határait.

Mivel az Egyesült Királyság nem része a schengeni övezetnek, továbbá Gibraltár az EU-s vámunió is kívül helyezkedik el, ezért a határon átáramló személyek és áruk alapos ellenőrzése indokolt és szükséges. Mindez a gyakorlatban a forgalomtól függően jelentős torló-

⁹¹ The United Kingdom's exit from and new partnership with the European Union - https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/589191/The_United_Kingdoms_exit_from_and_partnership_with_the_EU_Web.pdf - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁹² Brexit: Gibraltar House of Lords - European Union Committee, 13th Report of Session 2016–17, London, 2017

dásokat, és komoly várakozási időt jelent a határon. A probléma abból fakad, hogy a spanyol fél számára a határ illetve a határellenőrzés az egyik nyomásgyakorlási pont, ezért már több esetben is előfordult, hogy megszigorított határellenőrzéssel akadályozza, lassítja a határforgalmat.

2013-ban, miután Spanyolország többször eredménytelenül tiltakozott egy gibraltári víz alatti mesterséges zátony építése miatt, jelentősen megszigorította a határellenőrzést hatalmas torlódásokat eredményezve.⁹³ A diplomáciai feszültséget végül az Európai Bizottság oldotta fel, amely közvetítőként lépett fel a felek között, majd vizsgálóbizottsága megállapította, hogy bár a spanyol fél nem sértett uniós jogot a szigorított határőrizettel, ugyanakkor számos olyan javaslatot fogalmazott meg, mely segítette a határforgalom folyamatosságának biztosítását az ellenőrzések mellett is. Az Európai Bizottság későbbi ellenőrző látogatásai, melyek határátlépéssel kapcsolatos problémákat „technikainak” tekintették a puha nyomásgyakorlás eszközei voltak a célból, hogy Spanyolország minimalizálja a határátkelésből fakadó késedelmeket.⁹⁴

A brexit egyik legfontosabb politikai következménye az lehet, hogy miután az Egyesült Királyság elhagyja az Európai Uniót, ilyen jellegű közvetítésre, illetve a Közösség részéről történő diplomáciai segítségre vélhetően már nem számíthat Gibraltár, illetve Spanyolországgal szemben csak a brit diplomácia erejében bízhat.⁹⁵

A szuverenitás vitához kapcsolódó feszültségek ellenére a határon átnyúló együttműködés rendkívül élénk és gyümölcsöző nemcsak a gazdasági szereplők, de a különböző intézmények között. Külön kiemelendő a közös feladatellátásból fakadóan a határőrizeti- és vámhatósági szervek közötti élénk az együttműködés – elsősorban a határon átívelő drog- és ember- és cigarettacsempészet elleni harc területén. Mindazonáltal az együttműködések jogi háttere sok esetben nem bilaterális

⁹³ Five hour queues to enter Gibraltar as Spain tightens the noose <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/gibraltar/10240027/Five-hour-queues-to-enter-Gibraltar-as-Spain-tightens-the-noose.html> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁹⁴ Brexit: Gibraltar House of Lords - European Union Committee, 13th Report of Session 2016–17, London, 2017

⁹⁵ Brexit: Gibraltar House of Lords - European Union Committee, 13th Report of Session 2016–17, London, 2017

egyezmény, hanem uniós jogszabály, mint például az európai elfogatóparancsról szóló tanácsi kerethatározat. Az ilyen és ehhez hasonló szektorális együttműködések további biztosítása a brexitet követően alapvető kérdés a térség biztonsága szempontjából. A kérdés ír-észak-ír-határ kapcsán természetesen a brexit tárgyalásoknak is részét képezi.

Az EU-ból való kilépést követően határforgalom kapcsán jelentkező kérdésekre megoldás lehet a Helyi Határforgalomról szóló EC/1931/2006-os rendelet alkalmazása.⁹⁶ A rendelet lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy velük határos, nem EU-s tagországok helyi állampolgáraival szemben határátkeléskor a schengeni szabályrendszerrel eltérő, enyhébb szabályokat alkalmazzanak, helyi határforgalmi engedélyt kibocsátva.

E rendelet alkalmazásának esélyét csökkenti ugyanakkor, hogy azt egy két kormány között kötött bilaterális megállapodásba kell foglalni, amelyet az Európai Bizottságnak is jóvá kell hagynia. Egy ilyen bilaterális megállapodás tárgyalása során Spanyolországgal meglévő szuverenitás-vita ismét fellángolhat illetve fokozódhat.⁹⁷

A brexitnek ugyanakkor nem csak politikai, hanem gazdasági következményei is lesznek. Mint korábban említettük, az Egyesült Királyságnak az Európai Közösségekhez való csatlakozása egybeesett a gibraltári gazdaság szerkezetválásával, így az alapvetően a Közös Piac által biztosított lehetőségekre, illetve különleges helyzetéből adódó bizonyos mentességeke épült. Így az Unió Egységes Piacához való hozzáférés jelenleg és a jövőben is az alapvető feltétel a gibraltári gazdaság egésze szempontjából.

Az Egységes Piac vívmányai közül először a munkaerő szabad áramlásának elvéből fakadó helyi sajátosságokat kell megvizsgálni. Gazdasági szempontból is különleges Gibraltár, mivel a megközelítőleg 32

⁹⁶ Regulation EC/1931/2006, the Local Border Traffic Regulation <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:405:0001:0022:EN:PDF> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁹⁷ Brexit: Gibraltar House of Lords - European Union Committee, 13th Report of Session 2016–17, London, 2017

ezer lakosra több mint 26 ezer munkahely jutott 2015-ben.⁹⁸ Ez természetesen csak nagyszámú külföldi munkavállaló alkalmazása mellett lehetséges: a gibraltári munkahelyek 40%-át (kb. 10.500 főt) a határon naponta átjáró, legnagyobb részben spanyol munkaerő biztosítja.⁹⁹ A határon át ingázó munkavállalók alkalmazása azért is szükségszerű, mivel a félszigeten fizikailag nincsen hely ennyi ember számára lakóhelyet biztosítani – így a bevándorlás is komoly akadályokba ütközik. Az ingázó munkavállalók a munkaerőpiac teljes vertikumában megtalálhatóak, ám bizonyos ágazatokban, mint például az építőipar, vendéglátás, és szociális- és egészségügyi szektor különösen magas az arányuk.¹⁰⁰

A brexit olyan forgatókönyve esetén, mely akadályozná a határon másik oldaláról érkezők munkavállalását nem csupán a gazdaság egészét veszélyeztetné azáltal, hogy megfosztja Gibraltárt a munkaerőtől, de a helyi kormányzatot is jelentős jövedelemadó bevételtől fosztaná meg. Érdekes hangsúlyozni tehát, hogy a munkaerő szabad áramlásának kérdésében – mely a legtöbb vitát kiváltotta a Nagy Britanniában, sőt egyesek szerint annak elutasítása a brexit kiváltó oka is volt – Gibraltáron a teljes konszenzus uralkodik.

A helyi gazdaság fő pilléreit vizsgálva a pénzügyi és online szerencsejáték szektor a legjelentősebb, e kettő együtt a GDP 40%-át adja, miközben a munkahelyek kb. 25%-a e szektorban van. Az Egységes Piac biztosítja a pénzügyi ágazat számára az egyik legfontosabb helyi szolgáltatást, hogy az Egyesült Királyságon keresztül passzportáljon pénzügyi szolgáltatásokat szabadon más tagállamok felé.¹⁰¹ A passzportálás

⁹⁸ Supplementary written evidence – Government of Gibraltar (GLT0001) <http://data.parliament.uk/writtenevidence/committeeevidence.svc/evidencedocument/european-union-committee/brexit-gibraltar/written/45032.html> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

⁹⁹ Brexit: Gibraltar House of Lords - European Union Committee, 13th Report of Session 2016–17, London, 2017

¹⁰⁰ Supplementary written evidence – Government of Gibraltar (GLT0001) <http://data.parliament.uk/writtenevidence/committeeevidence.svc/evidencedocument/european-union-committee/brexit-gibraltar/written/45032.html> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

¹⁰¹ Brexit: Gibraltar House of Lords - European Union Committee, 13th Report of Session 2016–17, London, 2017

egyszerűen megfogalmazva egy uniós tagállamban bejegyzett pénzügyi szolgáltató azon képessége, hogy további engedélyek nélkül nyújtsanak szolgáltatásokat az EU más tagállamaiban.¹⁰² Az online szerencsejáték-ipar szintén rendkívüli módon kitett a határon átjáró munkavállalóknak: e szektorban lévő munkahelyek 60%-át, míg a pénzügyi szektorban dolgozók közel 30%-át határon átjáró munkavállalók töltik be. A Brexit után a helyi gazdaságnak arra is számíthatnia kell, hogy az EU azon gazdasági szankcióinak célpontjává válhat, mely azon területeket sújtja, ahol alacsony vagy nulla a társasági adó kulcsa.

Szintén az Egységes Piac biztosítja a személyek szabad áramlását, amely a helyi turisztikai ágazat alapját is adja. A turizmust pedig még a helyiek által is bevallottan kevésbé a gibraltári látványosságok, hanem sokkal inkább a csatlakozási szerződések által biztosított forgalmi adó-mentesség hajtja.

A helyi gazdaság egyik speciális területe a kikötői szolgáltatások nyújtása, ahol ez a mentesség szintén visszaköszön. Gibraltárnak a kikötői szolgáltatások területén meglévő vezető pozícióját éppen az a versenyelőny biztosítja, hogy bár az Európai Unión belül helyezkedik el földrajzilag, ám nem vonatkozik rá az uniós forgalmiadó-kivetési kötelezettség. Nem véletlen, hogy a Mediterrániumban operáló hajótársaságok legtöbbször itt tankoltatja a hatalmas tengerjáró hajóit – jelentős bevételeket biztosítva a területnek. Külön probléma, hogy rendelkezésre álló tárolókapacitás hiányában a Gibraltáron eladott üzemanyag 30%-át fizikailag a spanyolországi Algecirasban tárolják. Az Egységes Piachoz való hozzáférés hiánya előreláthatóan jelentősen csökkentené a helyi kikötői szolgáltatások iránti keresletet. Emellett, ha a szárazföldi határon korlátozások lépnének érvénybe, úgy a kikötő szerepét teljes mértékben újra kellene pozícionálni a helyi gazdaságban, hiszen ez esetben jóval több árut kellene tengeri úton importálni.¹⁰³

¹⁰² A passzportálás olyan nyilvános nyílt végű kollektív befektetési forma, amely az átruházható értékpapírokkal foglalkozó kollektív befektetési vállalkozásokra vonatkozó (ÁÉKBV) irányelv szabályainak más EGT-állam jogrendszerébe történő átvétele alapján jött létre.

¹⁰³ Brexit: Gibraltar House of Lords - European Union Committee, 13th Report of Session 2016–17, London, 2017

Veszélybe kerülhet a gibraltári repülőtér működése is, és így a terület hozzáférése az európai légtérhez, mivel Spanyolország vitatja a néhány évtizede (tehát az utrechti szerződés után) a félszigetre merőlegesen, mesterségesen létrehozott, tengerbe nyúló repülőtér brit mivoltát, állítva annak területe spanyol fennhatóság alá esik. Bár a repülőtér forgalma eltörpül szárazföldön érkezők számához képest (a beérkezők 95%-a La Líneán érkezik); éppen a pénzügyi szektorban dolgozóknak biztosít gyors kapcsolatot a londoni City munkatársaival.

Megemlíthető továbbá, hogy a népszavazás eredménye a Gibraltári Egyetemet (*University of Gibraltar*) is nehéz helyzetbe hozta, hiszen az intézmény 2015-ben történt létrehozatalakor erősen számítottak az uniós tagországokból érkező vendéghallgatókkal- és oktatókkal, valamint építettek az őket biztosító közösségi finanszírozásra is (Horizon 2020, és Erasmus+ programok).

A brexit érinti az uniós forrásokhoz való hozzáférést is, melyekből 1990 óta részesül Gibraltár. A helyi kormányzat számításai szerint 2020-ig tartó finanszírozási időszakban megközelítőleg 60 millió eurót kellene, hogy kapjon a terület – elsősorban az Európai Regionális Fejlesztési Alapból.¹⁰⁴

Az Egységes Piac által biztosított szolgáltatások szabad áramlásának kérdése abból a szempontból is kulcsfontosságú Gibraltár számára, mivel a helyi lakosok megközelítőleg 50%-a Spanyolországban veszi igénybe a helyi egészségügyi intézményeket és szolgáltatókat. Amennyiben az Egyesült Királyság a brexit tárgyalásokon nem éri el, hogy Európai Egészségbiztosítási Kártya továbbra is érvényes legyen, úgy a Gibraltári lakosság megfelelő ellátás nélkül maradhat.

Nem szabad elfeledkezni Gibraltárnak az andalúz gazdaságra, illetve a határ spanyol oldalán lévő Campo de Gibraltar régióra gyakorolt hatásáról sem. Fabian Picardo főminiszter az egész Andalúz régió gazdasági motorjának nevezte Gibraltárt – ezt ugyan fenntartásokkal érdemes kezelni, ugyanakkor a határ két oldalán látványosan különböző a gazdasági teljesítmény. A megközelítőleg negyedmillió lakosú Campo de Gibraltar régió munka-

¹⁰⁴ Brexit: Gibraltar House of Lords - European Union Committee, 13th Report of Session 2016–17, London, 2017

erőpiacának kb. 25%-a Gibraltáron dolgozik – ezzel Gibraltár a második legnagyobb „munkaadó” a Junta de Andalucía, vagyis az autonóm közösség önkormányzata után.¹⁰⁵ A Gibraltárról Spanyolországba irányuló kereskedelmén és a látogatói költségeken keresztül Gibraltár 800 millió euróval járult hozzá az gazdaságához. Csak 2013-ban Gibraltár kb. 430 millió euró értékben importált árukat és szolgáltatásokat Spanyolországból, a helyi lakosok pedig kb. 82 millió eurót költöttek Spanyolországban, amelyen belül több mint 50 milliót a Campo de Gibraltar régióban.¹⁰⁶

Mindezek alapján kijelenthető, hogy Spanyolországnak gazdaságilag legalább annyira érdekében áll a munkaerő szabad áramlásának biztosítása, mint Gibraltárnak. Mivel a Campo de Gibraltar régióban a legmagasabb, 35%-os a munkanélküliségi ráta egész Spanyolországban, (mely maga is országosan küzd a kérdéssel) így a spanyol kormány nem érdekelt e virágzó kapcsolatok lerombolásában.

Világos, hogy amennyiben a brexit tárgyalásokon nem sikerül az Egyesült Királyságnak az Egységes Piachoz való hozzáférést biztosítani magának, úgy vélhetően egy kölcsönösen előnyös bilaterális egyezmény megkötésére fognak törekedni a felek, mellyel biztosíthatják a munkaerő szabad áramlását a régió és Gibraltár között.

Következtetések és a legutóbbi fejlemények

A szuverenitásról szóló spanyol-brit vita ellenére, a közös uniós tagság nyomán mára a határon átívelően mindkét fél számára előnyös kapcsolatok alakulhattak ki. Mivel Gibraltár modern gazdaság szerkezetének alapjait közel egy időben rakták le az Egyesült Királyság Európai Közösségekhez való csatlakozásával, mára az uniós Egységes Piachoz való hozzáférés kulcsfontosságú lett a terület számára. Ebből adódóan, a brexit tárgyalásokon az Egyesült Királyság azon célja, hogy hozzáférjen

¹⁰⁵ <http://data.parliament.uk/writtenevidence/committeeevidence.svc/evidencedocument/european-union-committee/brexit-gibraltar/written/45032.html> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

¹⁰⁶ U.o.

az Egységes Piachoz – mely a brit szigetek gazdasága számára is fontos – még hangsúlyosabban fog megjelenni Gibraltár számára. A tárgyalások sajátossága, hogy azt Egyesült Királyság és az Európai Bizottság képviselői folytatják le, vagyis az formálisan a Gibraltári kormány képviselői nélkül zajlik, továbbá e tárgyalásoknak nem képezi tárgyát Gibraltár további sorsa. Bár területet sajátos érdekeit Egyesült Királyság kormánya képviseli e tárgyalásokon, ugyanakkor éppen ebből fakad a gibraltáriak félelme, amennyiben a brit kormánynak választania kell a 30 ezer lakosú Gibraltár és a 65 milliós Egyesült Királyság érdekei között.

A spanyol fél minden jel szerint lehetőséget lát a brexit folyamatában, illetve az azt követő időszakban, amikor majd Gibraltár kérdése nem európai „belügy” lesz, hanem az EU27 és az azon kívül álló Egyesült Királyság között. Egy ilyen helyzetben Spanyolország sikerrel érheti el, hogy az Európai Unió a spanyol szempontokat képviselje, és a 27-ek együttesen lépjenek fel a spanyol álláspont mellett. Ennek már most vannak látható jelei: az Európai Tanács elnöke által 2017. március 31.-én közzétett, a kiválási tárgyalásokról szóló iránymutatásnak a tagállamok kormányai számára megküldött szövegtervezetben az áll, hogy az unió és a brit kormány között a későbbiekben csak úgy jöhet létre megállapodás, ha arról a spanyol és brit vezetés is külön megegyezik.¹⁰⁷ Másrészt megfogalmazva Spanyolországnak vétőjoga lehet a Gibraltárt érintő döntésekben, miután Nagy-Britannia kilép az Európai Unióból... A tervezetre válaszul a brit közélet idegesen reagálva kiállt Gibraltár mellett – sőt egyes politikusok még a háborús fenyegetésig is eljutottak.¹⁰⁸ Ezeket a felvetéseket May miniszterelnök-asszony gyorsan elutasította, és Jack Straw volt brit külügyminiszter is abszurdnak nevezte,¹⁰⁹ – ám az

¹⁰⁷ European Council (Art. 50) (29 April 2017) - Draft guidelines following the United Kingdom's notification under Article 50 TEU http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/31_03_17_eu_draft_guidelines.pdf - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

¹⁰⁸ Brexit: Ex-Tory leader Lord Howard likens Gibraltar to Falklands - <https://news.sky.com/story/theresa-may-vows-to-get-best-brexit-deal-for-gibraltar-10822205> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

¹⁰⁹ Theresa May laughs off Gibraltar 'war' question - <http://www.bbc.com/news/uk-politics-39485169/theresa-may-laugh-off-gibraltar-war-question> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

világos, hogy a Brit diplomácia egyre nehezebben érvényesíti akaratát Gibraltár kérdésében.

A vita bizonyos nyugvópontra jutott 2017 augusztusában, mikor Alfonso Dastis, az új spanyol külügyminiszter kijelentette, hogy országa nem fogja akadályozni a brexit megállapodást azért, hogy visszaszerezze a Gibraltár feletti szuverenitást, ehelyett meg kívánják győzni a gibraltáriakat a közös szuverenitás adta lehetőség előnyeiről.¹¹⁰

Mindezen folyamatok helyi szinten számos kihívás elé állítják mind a gibraltári polgárokat, mind a helyi politikai és gazdasági szereplőket, akik a brexit fejleményeinek tükrében hosszabb távon újra kell, hogy gondolják Gibraltár viszonyát az Egyesült Királysághoz, illetve Gibraltár helyét Európában.

Világos, hogy Gibraltár egyértelműen kifejezett érdeke az EU Egységes Piacához való hozzáférés, mely eddig együtt járt a helyi identitás egyik alapjával, a spanyol igény elutasításával. A távlati kérdés az, milyen belső feszültségeket kelt a félszigeten egy esetleges olyan helyzet, amikor az Egységes Piacához való hozzáférés „ára” a spanyol szuverenitás igény valamilyen szintű tolerálása lesz. Mindez olyan egy olyan vitát eredményezhet, melyben egyesek egy három évszázados alapvetést kérdőjelezhetnek meg.

Hogy e helyzet elvi lehetőségével tisztában vannak a helyi politikusok is, jelzi Fabian Picardo főminiszter 2016-ban a Sky News-nak adott interjújában elhangzott szavai: „Ha Gibraltár hozzá akar férni az egységes piacához, és azokhoz a jogokhoz, melyeket ma élvez, mint a mozgás szabadsága, ismét meg kell, hogy fontolja a megosztott szuverenitást Spanyolországgal – ám Gibraltáron e kérdésre felülvizsgálatára még senki sem készült fel.”¹¹¹

¹¹⁰ Spain will not block Brexit deal over Gibraltar - <https://euobserver.com/tickers/138712> és

Spain won't 'jeopardise' Brexit deal to regain Gibraltar sovereignty - <https://www.theguardian.com/world/2017/aug/08/spain-wont-jeopardise-brexit-deal-gibraltar-sovereignty-european-union-negotiations> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5

¹¹¹ Spanish PM's anger at David Cameron over Gibraltar - <http://www.bbc.com/news/uk-politics-eu-referendum-36548175> - Hozzáférés dátuma: 2017. október 5.

Felhasznált Irodalom

- Aldrich, Robert - Connell, John: *The Last Colonies*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998.
- Brexit: Gibraltar House of Lords - European Union Committee, 13th Report of Session 2016–17, London, 2017
- Cortázar, García de - Vesga, González: *Spanyolország története*, Budapest Osiris, 2005
- Egedy Gergely: *Nagy-Britannia története*, Budapest, Aula Kiadó, 1998
- Foreign and Commonwealth Office: *The Overseas Territories – Security, Success and Sustainability*, London, 2012
- Finlayson Clive, Darren Fa, Adam Hook: *The Fortifications of Gibraltar 1068-1945*, Osprey Publishing, 2006
- Garcia, Joe: *Operation Felix - Hitler's plan to capture Gibraltar*, Mediterranean Sun Publishing, Gibraltar, 1985
- Gareth Stockey: *Gibraltar: A Dagger in the Spine of Spain?*, Eastbourne: Sussex Academic Press, 2009
- Gold, Peter: *Gibraltar: British or Spanish?* Routledge Advances in European Politics, (Book 19), 2005
- Harsányi, Iván - Ormos Mária: *Mussolini – Franco*, Budapest. Pannonica, 2001
- Hendry, Ian – Dickson, Susan: *British Overseas Territories Law*, Oxford, Hart Publishing, 2011
- Kalmár János: *A spanyol örökösödési háború (1701-1714)* In.: Poór János (szerk.): *A kora újkor története*, Budapest, Osiris Kiadó, 2009
- Kontler László: *Forradalom a parlament ellen... Az Egyesült Államok megszületése* In.: Poór János (szerk.): *A kora újkor története*, Budapest, Osiris Kiadó, 2009
- Kovács Barnabás: *Gibraltár: az önrendelkezési jog újabb erőpróbája* In: *Külügyi Szemle*, 2009/01
- Németh István (Szerk.): *20. századi egyetemes történet I.*, Budapest, Osiris Kiadó, 2005
- Ormos Mária-Majoros István: *Európa a nemzetközi küzdőtéren*, Budapest, Osiris Kiadó, 2003
- Probáld Ferenc (szerk.): *Európa regionális földrajza*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2000,
- Rákóczi István: *A Portugál Tengerentúli Birodalom megszületése* In: Poór János (szerk.): *A kora újkor története*, Budapest, Osiris Kiadó, 2009
- Szántó György Tibor: *Adalékok a Brit Gyarmatbirodalom előtörténetéhez* In.: Poór János (szerk.): *A kora újkor története*, Budapest, Osiris Kiadó, 2009
- Szilágyi Ágnes Judit: *A Spanyol Gyarmatbirodalom*: In: Poór János (szerk.): *A kora újkor története*, Budapest, Osiris Kiadó, 2009
- Zoltán Márta: *Egy különös terület – Gibraltár* In.: *Új Honvédségi Szemle*, LX. évf. 11. szám 2006. november